

ECONOMISCHE BESCHOUWINGEN BIJ DE GRAANTEELT

J.L. Lamont ¹

Inhoud

1	Graanproductie	1
1.1	Graanvoorraden op wereldschaal en klimaatveranderingen	1
1.2	De graanmarkt in België en Europa	1
1.3	Graanareaal in Vlaanderen en België	2
1.4	Graanmarkt	3
1.4.1	<i>Productie</i>	3
1.4.2	<i>Kostprijs</i>	4
1.4.3	<i>Teeltopbrengst</i>	5
1.5	Afzetmogelijkheden.....	12
1.5.1	<i>Veevoederindustrie</i>	12
1.5.2	<i>Baktarwe</i>	13
1.5.3	<i>Zetmeel</i>	13
1.5.4	<i>Groene energie: bio-ethanol</i>	13
1.5.5	<i>Biologisch</i>	14
2	Besluit	14
2.1	Graanteelt en duurzame landbouw	14
2.2	Graanteelt en inkomensvorming	15
2.2.1	<i>Volatiliteit: de enige zekerheid in de marktonzekerheid</i>	15
2.2.2	<i>Individueel akkerbouwbedrijf</i>	15
2.2.3	<i>Termijnmarkten: belegger</i>	15
2.2.4	<i>Overheid en consument als sterke marktspelers</i>	16
2.2.5	<i>Toekomst</i>	16

De markt voor graan is een internationale markt. Wat op de Vlaamse of Belgische markt gebeurt, wordt rechtstreeks of onrechtstreeks vooral bepaald door de graanmarkt-tendensen in de ons omringende landen.

Verder is de graanmarkt een zéér cyclische markt. Perioden van aanbodkrapte en hoge prijzen wisselen af met perioden met productoverschotten en lage prijzen.

1 Graanproductie

1.1 Graanvoorraden op wereldschaal en klimaatveranderingen

Op wereldvlak is de laatste jaren het verbruik van granen continu gestegen. De algemene trend geeft aan dat permanent meer granen worden verbruikt dan er worden geproduceerd. Deze afbouw van de wereldvoorraden heeft belangrijke gevolgen voor de prijszetting op wereldvlak. Voorraden werken bovendien bufferend voor de slechtere oogstjaren. Hoge graanvoorraden dempen de prijsschommelingen terwijl lage wereldvoorraden de graanmarkt net een stuk instabieler maken. Watergebrek en onvoldoende watermanagement beperken de mogelijkheden van graanproductie in de Verenigde Staten, Afrika en Azië. In landen rond de Zwarte Zee en in het Midden-Oosten wordt door de klimaatveranderingen een structurele waterschaarste verwacht.

1.2 De graanmarkt in België en Europa

De markt voor graan wordt in belangrijke mate bepaald door volgende factoren: de aangeleverde hoeveelheden, de kwaliteit van het geoogste graan en de bestemming als veevoeder of voor

¹ Vlaamse overheid, Departement Landbouw en Visserij, Afdeling Beleidscoördinatie en Omgeving, Sectoradvisering Graanteelt

menselijke consumptie. Ook de opslagcapaciteit en speculatie spelen een rol. Als de opbrengsten hoog zijn, zijn de prijzen laag.

Naast de aangeleverde hoeveelheid is ook de kwaliteit van het graan van belang voor de prijsvorming. Belangrijke kwaliteitsparameters zijn het eiwitgehalte en de eiwitkwaliteit, het glutengehalte en het valgetal. Ook de continu toenemende vraag naar graan voor veevoer speelt mee in de prijsvorming van graan.

In tijden van lage prijzen hebben akkerbouwers de neiging om het graan op te slaan en vast te houden tot de prijzen weer aantrekken. Handelaars speculeren vaak op de verwachte aanbod- en prijsevoluties.

1.3 Graanareaal in Vlaanderen en België

De teelt van graan in Vlaanderen is weinig of niet gestructureerd. Het aanbod bestaat grotendeels uit kleine partijen, weinig homogeen en vaak van onvoldoende kwaliteit. De afzet is nauwelijks georganiseerd. Veevoederfabrikanten kopen het graan wel op, maar verkiezen grotere partijen met meer homogeniteit en kwaliteit dan wat wordt aangeboden. Sommige telers verkopen rechtstreeks aan veebedrijven. Verkoop aan bloemmolens voor menselijke consumptie gebeurt sporadisch.

In Wallonië vinden we de grotere akkerbouwbedrijven.

Het zwaartepunt van de graanteelt in België situeert zich binnen de betere leem- en zandleembodems en strekt zich als een Oost-Westgordel over de Vlaams-Waalse taalgrens heen van Poperinge tot de Maasvallei. Ook de polderstreek is als graanproducent zeer belangrijk.

Tarwe is met circa 200.000 ha en een jaarlijkse productie van 1,5 miljoen ton veruit het belangrijkste graangewas in België. Van dit Belgisch wintertarweareaal situeert zich grofweg 1/3 in Vlaanderen en 2/3 in Wallonie. Van het Belgisch wintergerstareaal situeert zich grofweg 1/4 in Vlaanderen en 3/4 in Wallonie.

De teelt van maïs voor de korrel staat sterk als tweede graansoort in de Vlaamse akkerbouw.

De zomergranen (zomertarwe en zomergerst) zijn vooral van belang als areaalvullers bij mislukte najaarszaai van de wintergranen.

Tabel 1. Arealen graanteelt België 2012-2017
(Bron: Federale Overheidsdienst Economie)

teelt	2012-2013 (ha)	2013-2014 (ha)	2014-2015 (ha)	2015-2016 (ha)	2016-2017 (ha)
granen	336.578	335.142	340.230	337.015	305.644
wintertarwe	184.917	194.786	197.617	204.789	182.856
zomertarwe	5.958	3.571	3.122	1.594	1.208
wintergerst	42.830	43.310	44.053	52.266	42.697
zomergerst	3.842	3.848	4.053	3.160	2.701
triticale	6.096	5.691	5.470	5.992	5.543
spelt	10.979	13.588	19.956	9.334	13.634
rogge	525	386	553	587	511
haver	3.756	3.046	3.819	3.669	4.073
korrelmaïs	74.169	63.117	58.546	52.100	48.971

Tabel 2. Arealen graanteelt Vlaanderen 2012-2017
(Bron: Federale Overheidsdienst)

teelt	2012-2013 (ha)	2013-2014 (ha)	2014-2015 (ha)	2015-2016 (ha)	2016-2017 (ha)
granen	144.233	141.736	149.976	140.088	126.339
wintertarwe	55.986	63.903	70.399	69.606	62.074
zomertarwe	4.021	2.063	1.551	906	622
wintergerst	12.195	12.026	14.244	16.770	14.489
zomergerst	1.542	1.490	1.150	1.229	943
triticale	2.763	2.515	2.697	2.409	2.142
spelt	502	703	1.636	846	1.015
rogge	257	205	268	232	182
haver	576	533	693	583	559
korrelmaïs	66.251	58.156	56.091	47.421	44.156

1.4 Graanmarkt

1.4.1 Productie

25% van de oppervlakte cultuurgrond in Vlaanderen wordt ingenomen door granen voor de korrel. Van deze korrelgranen zijn de belangrijkste wintertarwe, korrelmaïs en wintergerst.

1.4.1.1 Landbouwstreek

We onderscheiden in Vlaanderen volgende landbouwstreken: Duinen-Polders, Zandstreek, Kempen, Zandleemstreek, Leemstreek en Weidestreek.

Voor wintertarwe en wintergerst speelt het grondtype een belangrijke rol in het verschil in het familiaal arbeidsinkomen tussen de bedrijven. Zo behalen de Polders en de Leemstreek significant betere opbrengsten dan de overige landbouwstreken.

40% van het Vlaamse areaal granen voor de korrel ligt in de Zandleemstreek. Die landbouwstreek komt voor in de provincies West-Vlaanderen, Vlaams-Brabant, Oost-Vlaanderen en Limburg. Andere belangrijke gebieden zijn de Polders in West-Vlaanderen, de Zandstreek in Oost-Vlaanderen, en de Leemstreek in Limburg en in Vlaams-Brabant.

Het familiaal arbeidsinkomen voor de wintergranen (wintertarwe en wintergerst) is het hoogst in de Polders, gevolgd door de Leemstreek. In de Polders is de opbrengst (en de productie per hectare) het grootst. In de Zandstreek en de Kempen wordt een lagere productie per hectare behaald. Dit geldt ook voor korrelmaïs. In tegenstelling tot de wintergranen geeft korrelmaïs in de Kempen nog een behoorlijke opbrengst bij minimale teeltinput.

1.4.1.2 Bedrijfstype, schaalgrootte

Gezien de relatief kleine schaalgrootte van de Vlaamse bedrijven verkiezen deze eerder hoogsalderende gewassen te telen (bv. groenten voor de verse markt) dan wel gewassen met een lager financieel rendement. Reden is de logistieke kost zo laag mogelijk te houden.

Binnen de graansector behalen bedrijven met een grotere oppervlakte cultuurgrond en niet-gespecialiseerde akkerbouwbedrijven de betere resultaten.

Ongeveer 18 % van de Vlaamse landbouwexploitaties zijn gespecialiseerde akkerbouwbedrijven. Het al of niet gespecialiseerd zijn hangt samen met het eigen gebruik van producten. Een gespecialiseerd akkerbouwbedrijf zal minder stro en minder graan verbruiken voor eigen krachtvoeder dan een ander bedrijf, en heeft ook in het algemeen af te rekenen met hogere structurele kosten.

1.4.2 Kostprijs

Vaste of structurele kosten bepalen het eerste luik van de kostprijs. Het gaat hier om die kosten die structureel verbonden zijn aan elk bedrijf: pacht, machinekosten, gebouwen, diverse kosten (facturen voor water, telefoon, ...). Een bedrijf dat recent sterk heeft geïnvesteerd in mechanisatie, infrastructuur, ... zal hogere vaste kosten dienen af te schrijven. Overmechanisatie houdt dus ergens een risico in. De vaste kosten voor onze Vlaamse akkerbouwbedrijven kunnen gemiddeld worden ingeschat op 625 Euro per ha.

Het tweede luik van de kostprijs wordt bepaald door de **veranderlijke of operationele (teeltafhankelijke) kosten**. Dit zijn de eigenlijke teeltkosten (zaaizaad, meststof, gewasbeschermingsmiddelen, loonwerk, ...), in sterke mate bepaald door de teelttechniek (intensief of extensief).

**Tabel 3. Veranderlijke of operationele kosten granen
(Bron: Departement Landbouw en Visserij)**

	Veranderlijke of operationele kosten in Euro/ha			
	wintertarwe	wintergerst	baktarwe	korrelmaïs
Energiekost	50	50	50	55
Zaadgoed	111	120	111	180
Meststoffen	195	160	195	125
Gewasbescherming	235	200	235	105
Loonwerk	185	165	185	270
Totaal	776	695	776	735

Hoevezaad:

In praktijk tracht een graanteler soms de kosten te drukken door gebruik van hoeveezaad. In dit geval geldt dan het kwekersrecht. Volgens dit recht mag een landbouwer onder bepaalde voorwaarden op eigen bedrijf zaaizaad vermeerderen van een beschermde graancultivar. Hiervoor dient hij dan een billijke vergoeding te betalen (kwekersrecht : 3,4 euro per 100 kg tarwe en spelt, 3,5 euro per 100 kg gerst,..) via de loonrieper als vergoeding voor het verdelingswerk.

Kostenstructuur wintergerst en wintertarwe: de gemiddelde kostprijs van wintertarwe is 80 Euro/ha hoger dan die van wintergerst. Deze twee teelten hebben wel eenzelfde kostenstructuur. De operationele kosten maken meer dan de helft uit van de kostprijs met als belangrijkste de gewasbeschermingsmiddelen, de meststoffen en het werk door derden of loonwerk. De belangrijkste structurele kosten zijn de afschrijvingen en de pacht.

De totale kosten van wintertarwe liggen het hoogst maar die teelt levert ook het hoogste familiaal arbeidsinkomen.

Wat rentabiliteit betreft zijn de verschillen het grootst tussen de jaren en tussen de bedrijven. Bij de verschillen tussen de jaren speelt de marktprijs een cruciale rol.

Kostenstructuur korrelmaïs: de gemiddelde kostprijs van korrelmaïs ligt tussen die van wintertarwe en wintergerst. De belangrijkste van de operationele kosten is ook hier het werk door derden, nu gevolgd door zaadgoed. Afschrijvingen en pacht zijn ook hier de belangrijkste structurele kosten. In vergelijking met wintertarwe en wintergerst is het aandeel werk door derden en zaadgoed hoger. Het aandeel gewasbeschermingsmiddelen ligt wel lager, één herbicide-behandeling volstaat immers doorgaans. De belangrijkste structurele kostenposten zijn de pacht en de afschrijvingen.

De kostenmarge van wintertarwe is vrij ruim. Het is aan de akkerbouwer om met de juiste keuze van teelttechniek de kosten te beperken. Gemiddeld gezien moet het mogelijk zijn om een geslaagde tarweteelt te realiseren met een kostenplaatje van 776 Euro/ha; gemiddelde kostprijs voor een succesvolle gerstteelt: 695 Euro/ha.

1.4.3 Teeltopbrengst

De teeltopbrengst wordt bepaald door de verkoop van het graan en het stro.

1.4.3.1 Opbrengst van het stro

De laatste jaren gaat de interesse van de Vlaamse graanteler vooral naar de kortere variëteiten. De keuze voor een korte tarwevariëteit laat een lichte extensifiëring van de teelttechniek toe (minder input van gewasbeschermingsmiddelen, lagere bemesting, ...), maar is uiteindelijk ook de oorzaak van een lager stro-aanbod na het dorsen.

De prijzen voor tarwe- en gerststro zijn de laatste jaren spectaculair gestegen van 30 Euro/ton tot 80-90 Euro/ton. Voor tarwestro van gemiddelde kwaliteit wordt momenteel na de oogst rond 80 Euro per ton geboden, om op te lopen naar 110 Euro per ton in de herfst- en wintermaanden. Plaatselijk wordt zelfs tot 125 Euro geboden voor kwalitatief stro. Bij een stro-opbrengst van 4 ton per ha komt dit neer op 320 Euro extra inkomen. Verminderd met de perskosten kan de graanteler op deze wijze een strobonus realiseren van 240 Euro per ha.

De stro-opbrengst is zeer variëteitsgebonden (lange versus korte variëteiten) en kan gaan tot 6 ton per ha. Vooral gemengde akkerbouw-veeteeltbedrijven zullen kiezen voor de langere strorijke variëteiten. De zuivere akkerbouwbedrijven blijken minder geïnteresseerd in de stroproductie en kiezen voor de kortere variëteiten, waarvan de teelttechniek minder intensief is. Stro is dus een waardevol marktproduct, maar het kan ook ingewerkt worden in de bodem. Zo wordt stro dan voor de akkerbouwer een belangrijke bron van bodemhumus, nodig voor bodemstabiliteit en nalevering van voedingselementen.

Voor gerststro wordt gemiddeld 5 tot 10 Euro/ton minder betaald dan voor tarwestro, wegens de iets lagere absorptiecapaciteit bij gebruik als stalstrooisel.

1.4.3.2 Graanopbrengst

De graanopbrengst is de laatste dertig jaar bijna verdubbeld van gemiddeld 5 ton per ha in de jaren 70 tot gemiddeld 9 ton op vandaag. Dat komt neer op een jaarlijkse opbrengsttoename van 2,5 %. De opbrengststijging die men nu nog mag verwachten is minder hoog. Momenteel stellen we zelfs eerder een status quo vast, mogelijks te wijten aan een iets mindere investeringsdrift vanuit de zaadselectiebedrijven. Deze zullen op basis van realiseerbare omzetcijfers vooral focussen op de andere akkerbouwteelten zoals aardappelen, ...

Regelmatig worden in praktijk graanopbrengsten genoteerd van 12 ton en meer. Nog hogere opbrengsten (tot 15 ton) lijken technisch goed haalbaar, doch weinig verzoenbaar met de maatschappelijke vraag naar duurzame, milieurespecterende productiemethodes. Het is vooral hierom dat de overheid het overschrijden van de magische grens boven de 12 ton zal afremmen met maatregelen op vlak van mineralenhuishouding en gewasbescherming.

De hogere kilogramopbrengsten van wintertarwe ten opzichte van wintergerst zijn genetisch te verklaren door het hogere opbrengstpotentieel.

De hogere kilogramopbrengsten van wintertarwe ten opzichte van triticale zijn deels te verklaren door het feit dat betere gronden steeds voorbestemd worden voor de tarwe. Triticale als 'vierde' graansoort wordt vlugger dan tarwe ingezaaid op marginale gronden, waardoor de hoge opbrengstpotentie niet geheel tot uiting komt.

Ieder jaar stellen we in Vlaanderen een verder groeiende interesse vast van de graanverbouwer voor alternatieve graansoorten zoals spelt en rogge.

1.4.3.3 Saldo

De marktprijzen voor het wintergraan situeren zich voor afgelopen seizoen 2016-2017 respectievelijk rond de 140 Euro/ton wintertarwe en 130 Euro/ton wintergerst. We stellen hier onmiddellijk een wezenlijk verschil vast in prijsniveau ten voordele van de wintertarwe. Het seizoen 2016-2017 was een normaal tot goed graanjaar. De graanteelt wist grotendeels aan de droogte te

ontsnappen. De normale opbrengstniveaus van 10 ton voor wintertarwe en 9 ton voor wintergerst werden algemeen vlot bereikt.

Tabel 4. Saldo wintergranen (Euro/ha) zonder betaalrecht voor een normaal opbrengstniveau wintergraan

Opbrengsten	Wintertarwe	Baktarwe	Wintergerst	Korrelmaïs
Prijs graan (Euro/ton)	140	150	130	150
Geogst product (ton/ha)	10	8	9	11
Opbrengst graan (Euro/ha)	1400	1200	1210	1650
Opbrengst stro (Euro/ha)	320	320	225	0
Totaal opbrengst (Euro/ha)	1720	1520	1435	1650
Kosten				
Operationele kosten	774,5	774,5	692	724
Structurele kosten	625	625	625	625
Totaal kosten	1399,5	1399,5	1317	1349
Saldo (zonder betaalrecht)	320,5	120,5	118	301

Toelichting:

- wintertarwe: opbrengst graan 10.000 kg/ha, verkoopprijs 140 Euro/ton, opbrengst stro 320 Euro/ha
- baktarwe: opbrengst graan 8.000 kg/ha, verkoopprijs 180 Euro/ton, opbrengst stro 320 Euro/ha
- wintergerst: opbrengst graan 9.000 kg/ha, verkoopprijs 130 Euro/ton, opbrengst stro 225 Euro/ha
- korrelmaïs: opbrengst graan 11.000 kg/ha, verkoopprijs 150 Euro/ton, opbrengst stro 0 Euro/ha

In het saldo zit de vergoeding voor gezinsarbeid (250 Euro per ha) inbegrepen.

Afhankelijk van de individuele prijs- en kostenniveaus kunnen de saldo's voor wintertarwe, wintergerst en korrelmaïs eind seizoen zeer vergelijkbaar zijn. Het essentiële verschil tussen rentabiliteit van tarwe en korrelmaïs zit vaak in de stro-opbrengst die voor tarwe een extra financiële bonus oplevert.

De graanprijzen worden vooral gestuurd door het evenwicht tussen vraag en aanbod op de wereldgraanmarkt. De graanteler is hier price-taker. Het is daardoor moeilijk tot onmogelijk om deze prijzen te voorspellen. In de praktijk zal dan ook vooral de nood aan teeltafwisseling de keuze van de akkerbouwer bepalen.

Tabel 5. Saldo van wintertarwe met een marktprijs van 140 Euro per ton wintertarwe en een opbrengst van 10 ton per ha

saldo wintertarwe		eenheid	hoeveelheid eenheid	eenheidsprijs	totaal bedrag in €	
opbrengst	hoofdproduct graan	ton	10	140	1400	
	bijproduct stro	ton	4	80	320	
	betaalrecht	Euro	1	450	450	
	bruto opbrengst					2170
teeltkosten (variabele kosten)	zaaizaad	kg	170	0,65	110,5	
	bemesting (met nateelt)	kg N (KAS 27%)	195	1	195	
	onkruidbestrijding			85	85	
	ziektebestrijding + groeiregulatie + insecticide			150	150	
						540,5
	energie (brandstof, smeermiddelen)	liter	110	0,45	50	
	loonwerk dorsen			100	100	
	loonwerk persen	ton	4	21	84	
						234
						774,5
bedrijfskosten (vaste kosten)						625
saldo						770,5

zonder betaalrecht 320,5

Tabel 6. Saldo van wintergerst met een marktprijs van 130 Euro per ton wintergerst en een opbrengst van 9 ton per ha

saldo wintergerst		eenheid	hoeveelheid eenheid	eenheidsprijs	totaal bedrag in €	
opbrengst	hoofdproduct graan	ton	9	130	1170	
	bijproduct stro	ton	3	75	225	
	betaalrecht	Euro	1	450	450	
	bruto opbrengst					1845
teeltkosten (variabele kosten)	zaaizaad	kg	170	0,7	119	
	bemesting (met nateelt)	kg N (KAS 27%)	160	1	160	
	onkruidbestrijding			75	75	
	ziektebestrijding + groeiregulatie + insecticide			125	125	
						479
	energie (brandstof, smeermiddelen)	liter	110	0,45	50	
	loonwerk dorsen			100	100	
	loonwerk persen	ton	3	21	63	
						213
						692
bedrijfskosten (vaste kosten)						625
saldo						528

zonder betaalrecht 78

Tabel 7. Saldo van baktarwe met een marktprijs van 150 Euro per ton baktarwe en een opbrengst van 8 ton per ha

saldo baktarwe		eenheid	hoeveelheid	eenheid	eenheidsprijs	totaal bedrag in €	
opbrengst	hoofdproduct graan	ton	8		150	1200	
	bijproduct stro	ton	4		80	320	
	betaalrecht	Euro	1		450	450	
	bruto opbrengst						1970
teeltkosten (variabele kosten)	zaaizaad	kg	170		0,65	110,5	
	bemesting (met nateelt)	kg N (KAS 27%)	195		1	195	
	onkruidbestrijding				85	85	
	ziektebestrijding + groeiregulatie + insecticide				150	150	
							540,5
	energie (brandstof, smeermiddelen)	liter	110		0,45	50	
	loonwerk dorsen				100	100	
	loonwerk persen	ton	4		21	84	
							234
							774,5
bedrijfskosten (vaste kosten)							625
saldo							570,5

zonder betaalrecht 120,5

Tabel 8. Saldo van korrelmaïs met een marktprijs van 150 Euro per ton korrelmaïs en een opbrengst van 11 ton per ha

saldo korrelmaïs		eenheid	hoeveelheid	eenheid	eenheidsprijs	totaal bedrag in €	
opbrengst	hoofdproduct graan	ton	11		150	1650	
	bijproduct stro	ton	4		0	0	
	betaalrecht	Euro	1		450	450	
	bruto opbrengst						2100
teeltkosten (variabele kosten)	zaaizaad	kg	250		0,7	175	
	bemesting	kg N (KAS 27%)	125		1	125	
	onkruidbestrijding				80	80	
	gewasbescherming: overige				20	20	
							400
	energie (brandstof, smeermiddelen)	liter	120		0,45	54	
	loonwerk dorsen				270	270	
	loonwerk persen	ton	0		22	0	
							324
							724
bedrijfskosten (vaste kosten)							625
saldo							751

zonder betaalrecht 301

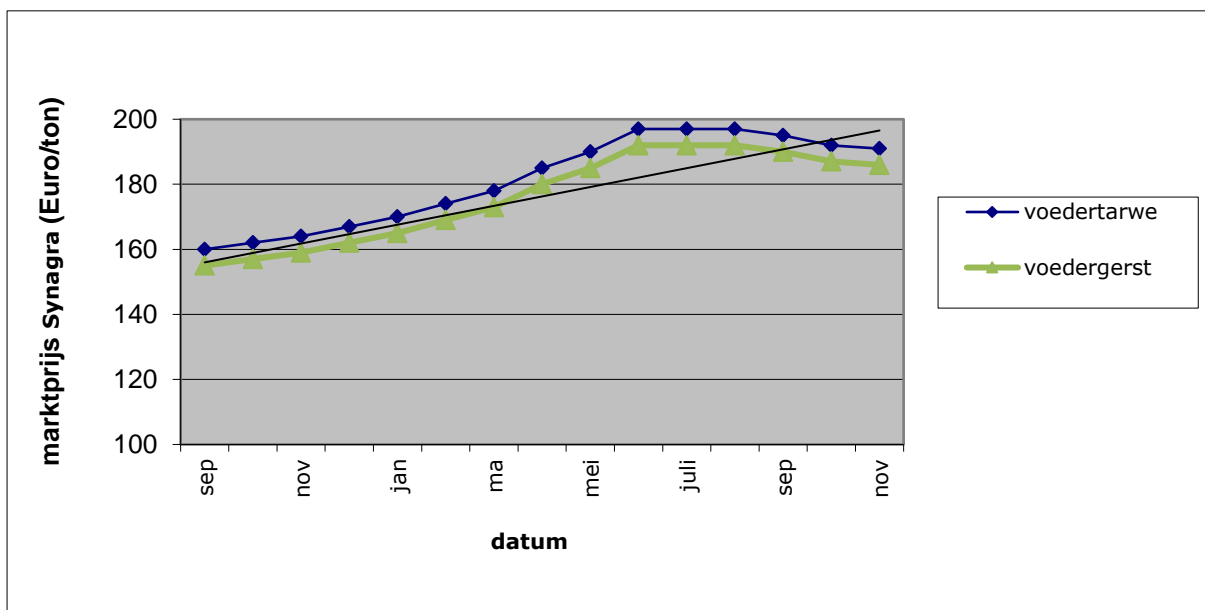
1.4.3.4 Prijs van het graan

Voor een gemiddeld graanseizoen volgen de graanprijzen ruwweg een typische S-vormige golfbeweging:

- stijgende prijzen naar de oogst toe (slinkend aanbod)
- vallende prijzen tijdens de oogst
- gradueel prijsherstel na de oogst

Bij dalende graanprijzentendens gebeurt het dat de graanprijzen zich op het einde van het seizoen op een lager niveau bevinden dan bij de aanvang. Bij een stijgende tendens komen de graanprijzen na het seizoen hoger uit dan bij de aanvang van het graanjaar.

De getoonde prijzen in de volgende figuren zijn Synagra-marktprijzen, zoals ze ook wekelijks in de landbouwers gepubliceerd worden. Deze prijzen hebben betrekking op graanpartijen 'af boerderij'. Andere bronnen werken met de prijzen van de graanbeurs te Brussel (beursnoteringen inlandse granen). Die prijzen hebben betrekking op graan 'aan molen geleverd' en liggen gemiddeld 15 euro hoger.

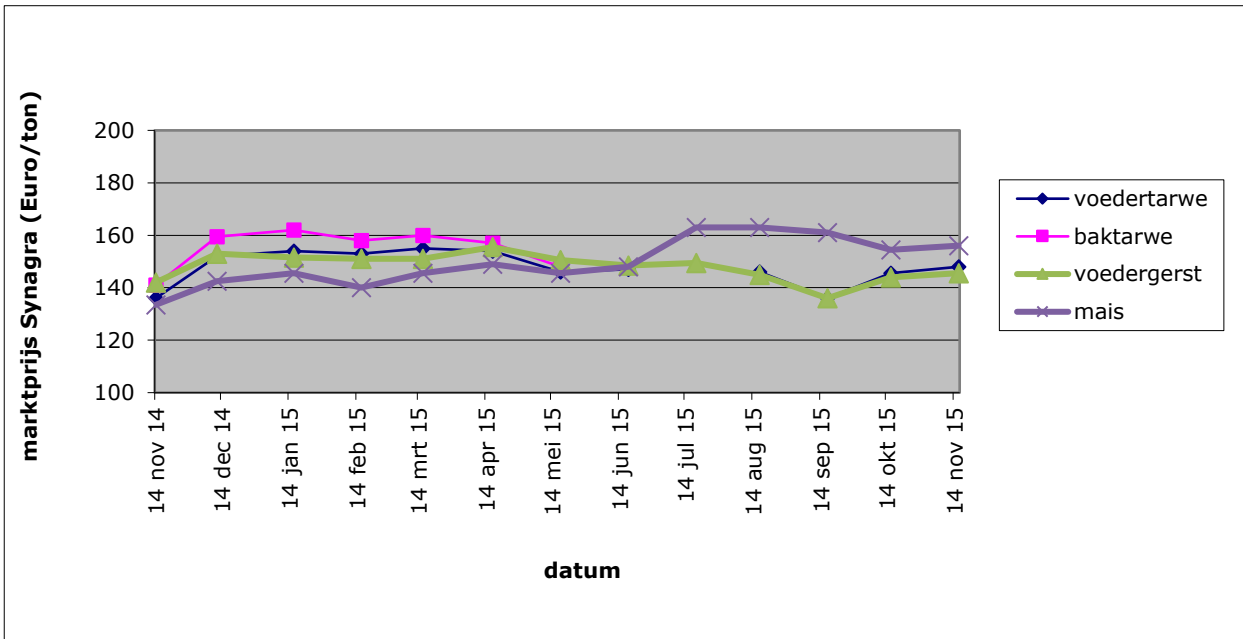
Figuur 1 : Graanprijzen doorheen het seizoen (model S-curve) met stijgende tendens (trendlijn)

a. Korte termijn

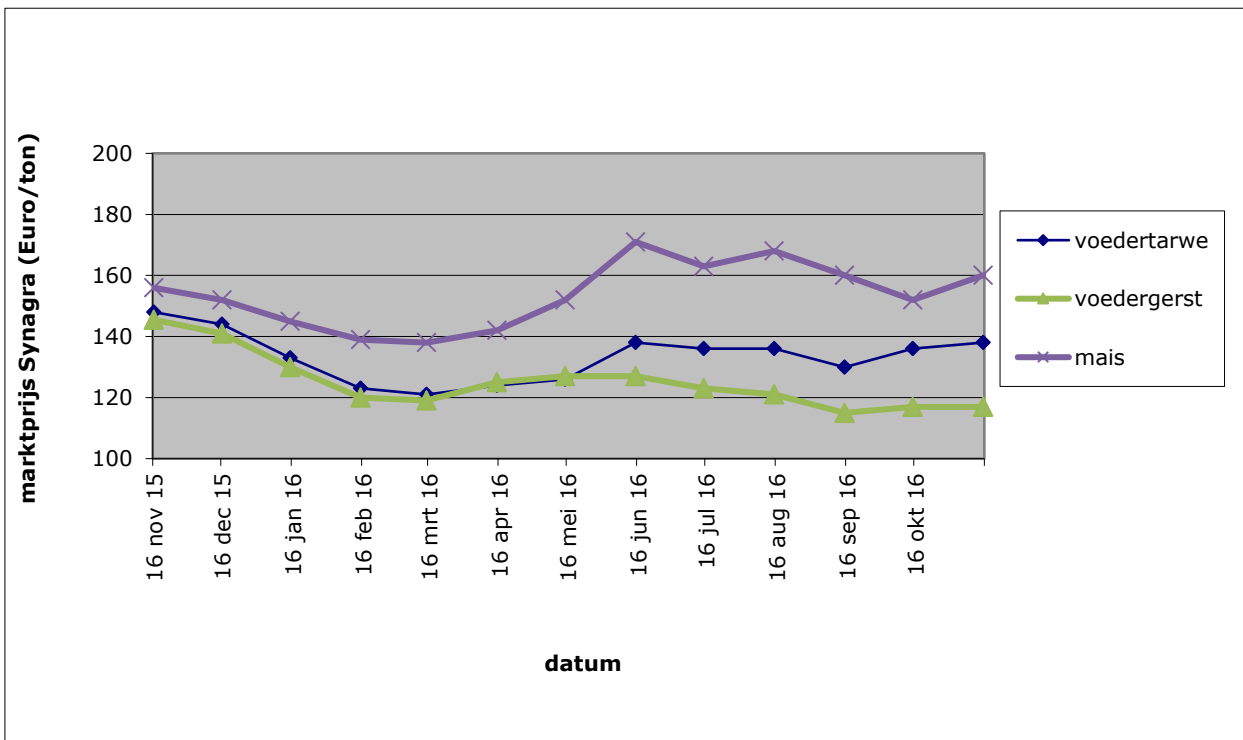
In de graanteelt kennen we ieder seizoen de speling van een dubbel effect: enerzijds is er de continue stijging van de teeltkosten, anderzijds kent de graanteelt een zeer variabel bijna onvoorspelbaar saldo. Voornaamste parameter voor de invulling van dit saldo is het zeer verstoorbare (on)evenwicht tussen vraag en aanbod op de internationale graanmarkt.

Berichtgeving over misoogsten in Australië, Rusland, geven aanleiding tot een speculatieve papieren graanmarkt met stijgende graanprijzen op internationaal en lokaal niveau.

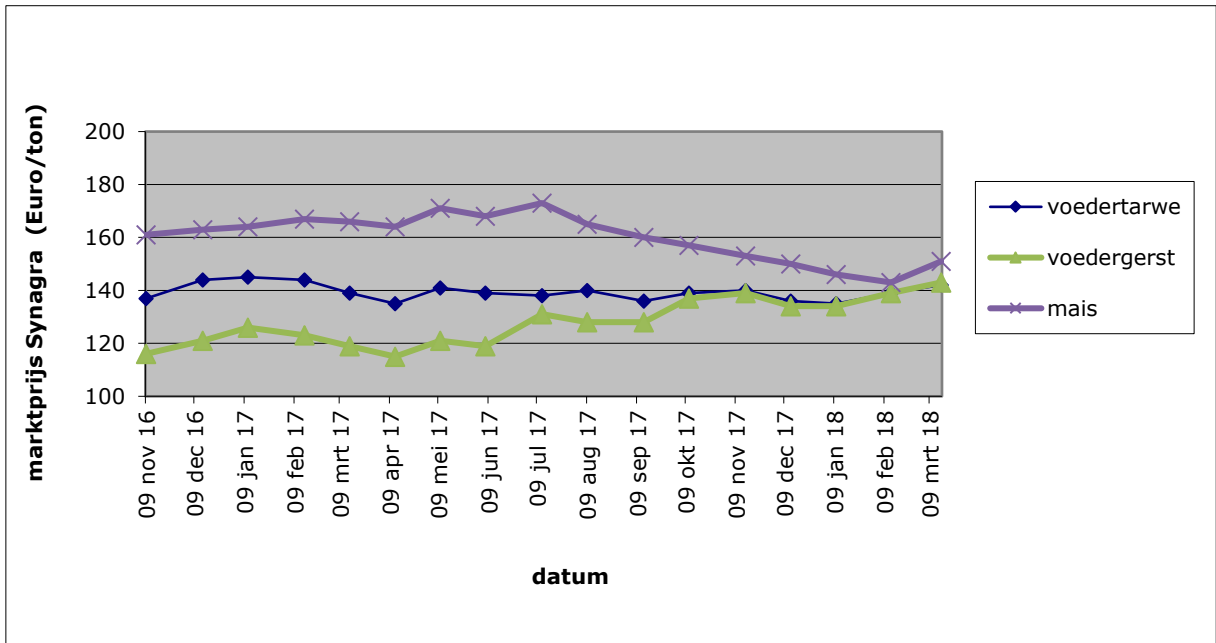
De prijzen voor korrelmais hebben in het verleden steeds nauw die van de wintertarwe gevolgd. Voor het eerst stellen we in seizoen 2016-2017 een ont koppeling vast van beide prijsevoluties.

Figuur 2: Graanprijzen seizoen 2014-2015: dalende tendens voor tarwe en gerst, stijgende tendens voor korrelmais

Figuur 3: Graanprijzen seizoen 2015-2016: dalende tendens voor tarwe en gerst, stijgende tendens voor korrelmais

Figuur 4 : Graanprijzen 2016-2017-2018 : stabiele tendens voor tarwe, stijgende tendens voor gerst, dalende tendens voor korrelmais

b. Lange termijn

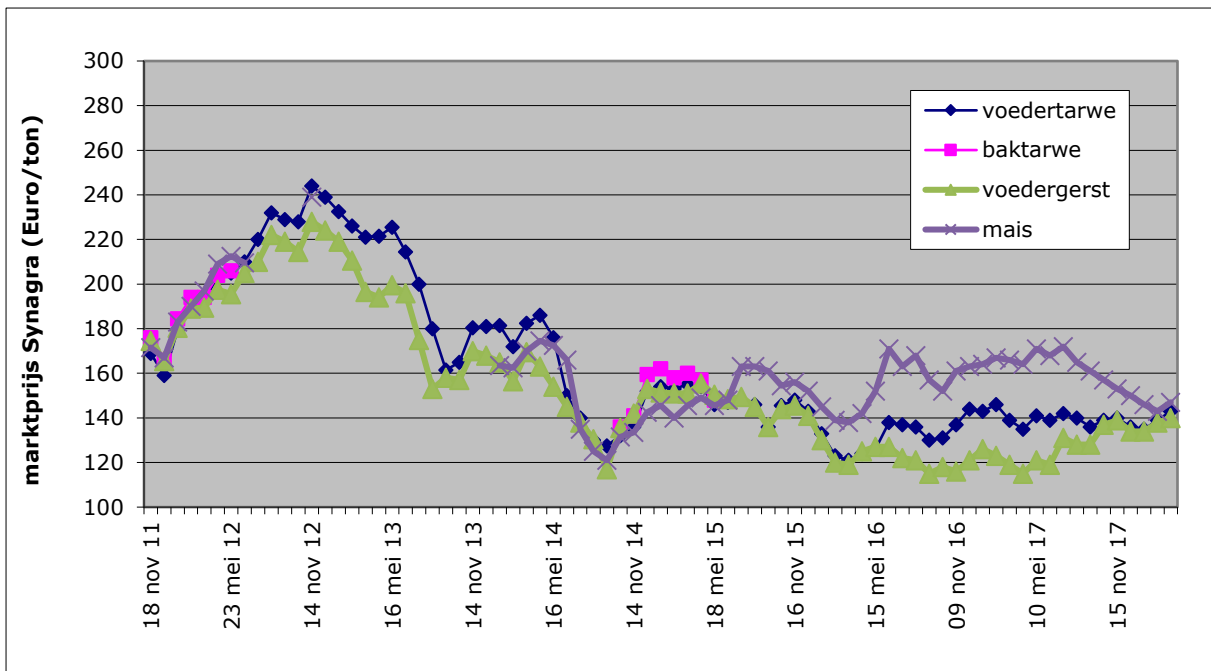
De graanteelt heeft binnen de nationale en internationale landbouweconomie een belangrijke spilfunctie:

- graangewassen kunnen rechtstreeks worden aangewend in de menselijke voeding
- graangewassen kunnen worden gebruikt in de veevoeding, en dienen via deze omweg uiteindelijk ook de menselijke voeding.

Deze spilfunctie is belangrijk bij het verantwoorden van het overheidsbeleid dat erop gericht is de graanprijzen zo laag mogelijk te houden, omdat iedere prijsverhoging een sneeuwbaaleffect kan teweegbrengen naar de verwerkte producten toe.

We zien dat de prijsschommelingen op de internationale graanmarkt heel extreem kunnen zijn (zie seizoen 2012 op Figuur 5). Voor de graanteler (akkerbouwer) creëert dit een aanzienlijke onzekerheid bij het nemen van zijn bedrijfsbeslissingen. Op korte termijn zal een hoge graanprijs de gestegen teeltkosten compenseren... maar op lange termijn speelt het sneeuwbaaleffect waardoor de productiekosten van alle landbouwproductiesectoren de hoogte worden ingejaagd.

Ook voor de veehouderij leidt dit naar een wankel en zwakke concurrentiepositie. De varkenssector en de zuivelsector zijn vragende partij naar marktstabiliserende mechanismen. Een stabiele graanprijs is nodig om deze subsectoren in de veehouderij te stabiliseren.

Figuur 5 : Graanprijzen 2011-2018 : let op de ont koppeling tussen de prijs voor korrelmaïs en de tarweprijs voor het laatste seizoen (2016-2017)

We zien dat zich over de jaren heen na de eeuwwisseling een opmerkelijk niveauherstel van de graanprijzen heeft gerealiseerd. Waar de prijzen rond de eeuwwisseling schommelden tussen 80 en 120 Euro per ton, stabiliseren de prijzen zich na de prijsspieken van 2008 en 2012 momenteel rond de 140-150 Euro per ton wintertarwe. De volatiliteit van de graanmarkt blijft echter van jaar tot jaar spelen. Gaan we verder terug in de tijd dan blijkt dat de tarwe in 1973 ook 160 Euro per ton opbracht. De meeste teeltkosten (loonwerk, machines, meststoffen, ...) zijn echter fors gestegen als gevolg van inflatie. De reële saldo's zijn dus flink gedaald.

1.5 Afzetmogelijkheden

In Vlaanderen zijn granen de belangrijkste energieleverende componenten in veevoeder. Het grootste gedeelte van de op Vlaamse bodem geproduceerde granen (tarwe, gerst en in minder mate triticale, rogge en haver) wordt door de fabrikanten van mengvoeders verwerkt tot krachtvoeder. Een kleiner deel dat de normen voor bakkwaliteit haalt, gaat naar maalderijen en wordt verwerkt tot bloem en meel.

Tenslotte verwerken meer en meer gemengde Vlaamse landbouwbedrijven de eigen gewonnen granen in het rantsoen. Het systeem van eigen voederwinning kadert in een duurzame grondgebonden veehouderij en zorgt voor een transparantere en beter controleerbare grondstoffenstroom.

1.5.1 Veevoederindustrie

De Belgische graanproductie is traditioneel vooral gericht op de veevoederindustrie. Het potentieel productieniveau van de voedertarwes ligt gemiddeld een stuk hoger dan dat van de baktarwes.

De inmenging van inlandse granen in de diervoeding is de laatste jaren enorm toegenomen. Deze inmenging gebeurde ten nadele van de ingevoerde graanvervangers op de wereldmarkt.

De interesse van de veevoederindustrie voor het inlands graan als grondstof wordt bepaald door de marktprijs van een kilogram graan. Veel veevoeders kunnen tot 40 % tarwe bevatten. Tarwe is bijzonder geschikt voor de dieren, wel is deze grondstof de laatste jaren behoorlijk prijswisselvallig. Bij hoge tarweprijzen zullen de veevoederfabricanten zich op andere bronnen (maniok, soja, draf, ...) oriënteren om het aandeel van de tarwe te beperken.

1.5.2 Baktarwe

Vanuit de erfelijkheidstheorie weet men dat kwaliteit en opbrengst eigenschappen zijn die polygeen worden bepaald. Dit maakt een selectie op geschikte genen voor de beide parameters samen bijzonder moeilijk. Opbrengst en kwaliteit gaan in de praktijk moeilijk samen.

Verder is de kwaliteit van het geogste product is sterk afhankelijk van de weersomstandigheden. Veel neerslag bij het afrijpen vermindert het eiwitgehalte. Hierdoor zijn de kwalitatief hoogwaardige tarwes vooral te vinden op de Zuidelijke breedtegraden.

Het zwaartepunt van de Belgische graanmarkt ligt klassiek op de voedertarwes. Er is historisch altijd ruimte geweest voor een parallelle markt baktarwe, maar deze ruimte wordt sterk beperkt door de concurrentiedruk van goedkope hoogwaardige baktarwes uit het buitenland (Frankrijk, Oost-Duitsland).

Een rendable teelt van baktarwe vraagt duidelijke afspraken tussen akkerbouwer en afnemer. Er moet een meerprijs gerealiseerd worden om de lagere opbrengst te compenseren t.o.v. voedertarwes. De teelt van baktarwe vereist een andere teelttechniek en houdt over het algemeen een hoger risico in. Steeds strengere bemestingsnormen binnen de opeenvolgende mestactieplannen (actueel MAP 5) bemoeilijken de realisatie van de gewenste bakkwaliteit. Er wordt dus vaak voorkeur gegeven aan de saldo- en teeltzekerheid van een productieve voedertarwe/voedergerst, waarvan de teelttechniek relatief eenvoudig is, boven die van een baktarwe. De aangeleverde hoeveelheden moeten bovendien voldoende groot zijn om transport- en andere kosten binnen de perken te houden. Baktarwe wordt gemalen tot bloem voor de broodbereiding, de biscuiterie en de zetmeelindustrie.

Bloemmolens kopen zeer gericht tarwe aan in functie van hun specifiek maalproces en specifieke eindproducten. De bloemmolens zijn vaak verplicht grote hoeveelheden bakkwaliteit in te voeren vanuit het buitenland. Vaak worden verschillende (extreme) kwaliteiten gemengd tot de gewenste tussenkwaliteit.

Algemeen moet het graan beantwoorden aan volgende kwaliteitscriteria. Het graan moet vrij zijn van *Fusarium* en van DON (mycotoxine Deoxynivalenol, geproduceerd door de fusariumschimmel). Er worden normen gesteld voor het eiwitgehalte, het valgetal van Hagberg, het hectolitergewicht en het vochtgehalte. Ook de kwaliteit van het eiwit is belangrijk en variabel volgens het ras. Eiwitgehalte en eiwitkwaliteit kunnen gedeeltelijk gestuurd worden door de rassenkeuze en de bemesting. Ook de grondsoort speelt een rol.

Voor de oogst van 2015 worden voor het eerst de van oudsher bestaande bonificaties voor hectolitergewicht en bakwaarde (eiwitgehalte, Zeleny) niet langer aangehouden. Door het ontstaan van nieuwe en eenvoudigere afzetkanalen zoals zetmeel en bio-ethanol dreigt de markt voor de baktarwe een lokaal nicheverhaal te worden, voorbehouden voor de ambachtelijke molen en bakker.

1.5.3 Zetmeel

De industriële verwerking (zetmeelindustrie met kern te Aalst) vraagt niet de zeer hoogwaardige kwaliteit.

1.5.4 Groene energie: bio-ethanol

In 2020 moet 20 % van alle in Europa geconsumeerde energie (elektriciteit, warmte en transport) van hernieuwbare oorsprong zijn. Voor België is dit vertaald in een verplichting om tegen 2020 13 % van de energiebehoefte uit hernieuwbare bronnen te halen. Bovendien moet 10 % van de transportbrandstoffen hernieuwbaar zijn.

Gezien de mogelijkheden om energie uit zon, wind of water te winnen relatief beperkt zijn in ons land, wordt veel van biomassa verwacht om onze doelstellingen te halen. Biomassa kan door vergisting en rechtstreekse verbranding ingezet worden voor productie van elektriciteit en warmte.

Graan is echter ook een ideale grondstof voor de productie van bio-ethanol. Granen zullen in de toekomst niet enkel meer geteeld worden voor menselijke en dierlijke voeding, maar ook voor de productie van biobrandstoffen.

Bio-ethanol kan geproduceerd worden uit suikerbieten of uit wintertarwe. Bij de productie van bio-ethanol uit tarwe heeft men draf als restproduct. Deze draf is rijk aan eiwit en kan aan het vee vervoederd worden.

Voor het bekomen van voldoende tarwe worden er contracten afgesloten met graanhandelaars die op hun beurt de lokale akkerbouwers contacteren.

In de Gentse zeehaven zijn enkele productie-eenheden voor bio-ethanol actief. Bio-ethanol als vervanger van benzine vormt één van de nieuwe afzetperspectieven binnen de graanteelt. Inmenging van ethanol wordt zeer aantrekkelijk bij hoge olieprijsen. Hierbij kan de graanverbouwer evolueren naar producent van groene energie

Op vlak van duurzaamheid wordt de productie van bio-ethanol echter regelmatig in vraag gesteld. We horen vaak de kritiek dat deze nieuwe kansen voor de landbouw in competitie staan met maatschappelijke prioriteiten op vlak van duurzaamheid en biodiversiteit. Vanuit Europa is de zoektocht naar duurzame groene energiebronnen echter volop aan de gang. Gewassen worden bij voorkeur benut voor voedingsdoeleinden, dan pas als grondstof (biobased economy), en in allerlaatste instantie als energiebron (vergisting, verbranding).

1.5.5 Biologisch

De biologische graanteler kiest vooral voor de teelt van zomergraan met het oog op een vlottere onkruidbeheersing. Zomergraan laat de techniek van het valse zaaibed toe, wat de latere onkruid-druk sterk kan verminderen.

De zaadhuizen bieden momenteel enkele rassen (vooral zomertarwe) aan die geschikt zijn voor de biologische teelt. Mits de juiste teelttechniek kan met lage kosten een behoorlijke opbrengst bekomen worden.

Ook de biologische veeteelt vereist biologisch graan als basiscomponent van de biologische mengvoeders. Dit verklaart in deze sector de toenemende vraag naar biologische voedergranen.

In de biologische sector is het verbouwde graan vaak van bakkwaliteit.

Een duurzame ontwikkeling van de biologische sector vereist de gelijkmatige groei van de deelsectoren, met name de plantaardige en de dierlijke productie.

2 Besluit

2.1 Graanteelt en duurzame landbouw

Door haar lage gevoeligheid aan bodemziekten geeft de graanteelt de noodzakelijke rustperiode aan de bouwlaag.

Door de productie van stro en de mogelijkheid graan aan te wenden in de veevoeding vormt de graanteelt mee de basis van de kringloop welke op een gemengd akkerbouw/veeteeltbedrijf de rendabiliteit en de leefbaarheid bepaalt. Via de stalmest is het stro de bron voor de noodzakelijke humusaanrijking van onze akkers, wat de stabiliteit van de bodemstructuur ten goede komt.

Door hun uitzonderlijke wortelstelsel zijn granen beter dan welk ander akkerbouwgewas in staat om de stikstofvoorraad in de diepere grondlagen te recupereren. Granen benutten bovendien uitstekend de stikstof die ter beschikking komt vanuit een drijfmestgift. Dit geeft een lage voorraad reststikstof in de bodem bij de oogst, wat de kans op uitspoeling naar het drinkwater of afspoeling naar het oppervlaktewater minimaliseert. Hier kan een belangrijke kostenbesparing gerealiseerd worden.

Bij de ziekten- en plaagbestrijding vraagt de graanteelt niet de routinematige inzet van gewas-beschermingsmiddelen zoals bijvoorbeeld de aardappelteelt bij hoge druk van *Phytophthora*.

Granen worden in doorsnee geoogst bij ideale omstandigheden. Droog en zonnig weer geeft een goede draagkracht van de bodem en laat een stoppel achter met uitstekende bodemstructuur.

2.2 Graanteelt en inkomensvorming

2.2.1 Volatiliteit: de enige zekerheid in de marktonzekerheid

Na de uitbreiding van de Europese Unie is men er niet in geslaagd een Europese eenheidsmarkt te realiseren. Een eenheidsmarkt heeft de bedoeling om vraag en aanbod ongehinderd op elkaar af te stemmen. Prijsverschil is hier enkel een gevolg van transportkosten en kwaliteitsnormen. Binnen Europa zijn er echter nog steeds uitgesproken gebieden met een tekort of teveel aan graan aanwezig.

De EU heeft bovendien af te rekenen met een steeds sterkere Euro tegenover de Dollar. Graanprijzen worden op wereldniveau in Dollar uitgedrukt, maar exportsubsidies worden op Europees niveau in Euro betaald.

Een en ander heeft ertoe geleid dat vraag en aanbod vandaag plaatselijk in onevenwicht zijn op de graanmarkt. De fluctuerende marktprijzen die momenteel voor graan worden genoteerd zijn mede het gevolg van de zeer schommelende prognoses inzake wereldvoorraden.

Bepalende factoren aan aanbodzijde zijn: de afnemende wereldvoorraden, het graanareaal in Vlaanderen van tarwe als voeder- of energieteelt, het areaal korrelmaïs voor voeder- of bio-ethanol.

Aan de vraagzijde is zowel vanuit de veevoederindustrie als vanuit de bloemmolens de vraag naar graan regelmatig en aanhoudend.

Aan productiezijde zien we een belangrijke en snelle kostentoename.

De extreme prijsschommelingen van de laatste jaren stellen een groot probleem voor de graantelers. Ze tasten bovendien de concurrentiepositie aan van de Europese veehouderij. De graansector en de daaraan gekoppelde subsectoren in de landbouw zijn vragende partij voor een marktstabilisatie die een rendabel prijsniveau garandeert.

2.2.2 Individueel akkerbouwbedrijf

Lage graanprijzen en geringe exportmogelijkheden maken de graanteelt in Vlaanderen tot een financieel minder aantrekkelijke teelt, die echter in het moderne akkerbouwbedrijf haar plaats blijft opeisen omwille van de rol die ze speelt in de teeltrotaties op bedrijfsniveau. Zo zien we op de kleinere bedrijven (o.a. op de zandleembodems van Zuid-West-Vlaanderen) een duidelijke tendens om over te schakelen naar meer intensieve alternatieven (groententeelt) om het bedrijfsinkomen op peil te houden.

Voor de toeleverende industrie blijft de graansector een interessante afzetmarkt omwille van haar aanzienlijk areaal, zodat voldoende erkende middelen beschikbaar zijn om in te zetten bij de gewasbescherming. De laatste jaren heeft het onderzoek vanuit de fyto-industrie zich toegespitst op veilige lage dosismiddelen. Wat de kostprijs van gewasbescherming (ziektebestrijding, onkruidbestrijding, halmversteving) betreft, kunnen we stellen dat deze met de jaren stijgt. Naar de toekomst kan een verdere aanzienlijke prijstoename verwacht worden voor het luik gewasbescherming. Dit alles kan doorwegen in een verzwakkende concurrentiële positie van de Vlaamse akkerbouwer als price-taker op de graanmarkt.

De marktstructuur voor graan dringt de akkerbouwer in een positie waarin hij in hoge mate afhankelijk is van de afnemende graanhandel. De prijsvorming binnen de graanmarkt heeft op die manier een rechtstreekse invloed op het inkomen van de boer.

2.2.3 Termijnmarkten: belegger

Terwijl op de fysieke markt klassieke leveringscontracten worden afgesloten, zijn termijnmarkten plaatsen waar handelaars contracten afsluiten om een product op een vaste datum en tegen een vooraf bepaalde prijs af te nemen. Is de dagprijs op de afrekendatum lager dan de eerder afgesproken aankoopprijs dan boek je verlies en omgekeerd. Het voordeel van dit systeem is dat zowel afnemers en leveranciers zich op die manier kunnen indekken tegen al te grote prijsschommelingen.

Door de afbouw van de graanvoorraden, en de hoge vraag/aanbod verhouding op de graanmarkt situeerde de graanprijs zich recent op een hoger niveau dan in veel recent voorbije teeltjaren het geval was. Dit hogere prijsniveau is in de financiële markt zeker niet onopgemerkt gebleven.

Beleggers hebben dus opportuniteiten in de graansector ontdekt. Speculatie op de termijnmarkt van landbouwproducten is een manier geworden om het rendement van beleggingsfondsen op te krikken. Ook bij de huidige lage graanprijzen kan het opportuun zijn om in te zetten op toekomstige prijsstijgingen.

In landbouwmiddens leeft de vrees dat de agrarische termijnmarkt door die speculatie kwetsbaar wordt. Als de speculanten een ander interessant gegeven vinden, zou de graanprijs kunnen kelderen. Fondsen kopen momenteel alsmaar meer graanvolumes op in de veronderstelling dat de prijs hoe dan ook zal stijgen. Hoe schaarser het aanbod, hoe sterker de positie van die fondsen. Gelukkig bepaalt het beurssysteem dat men altijd voldoende leveringspunten moet voorzien, zodat het steeds mogelijk is om tarwe effectief te leveren tegen termijncontracten. Speculatie kan dus wel mee de prijs opdrijven, maar zal nooit tot tekorten leiden.

2.2.4 Overheid en consument als sterke markspelers

De tijd dat men in de landbouwsector enkel met productie bezig was, is voorbij. In de na-oorlogse periode, met haar expanderende bevolkingsgroei, was enkel de kg-opbrengst van belang. Ondertussen hebben we de periodes van overproductie gekend (boterbergen, melkplassen,...) en we zien dat momenteel andere parameters de beslissingen van de akkerbouwer sturen.

Opbrengst is vervangen door saldo. De akkerbouwer heeft geleerd om ook rekening te houden met de kosten, en om hierop te werken. Om te beantwoorden aan de vraag van de consument is kwantiteit vervangen door kwaliteit. Daar bovenop is de vraag gegroeid vanuit de consument en de overheid naar milieuvriendelijke landbouwtechnieken. Het duurzaamheidsaspect van de landbouw is momenteel zeer actueel. Dit alles duwt menig akkerbouwer in een knellend keurslijf van randvoorwaarden, beheersovereenkomsten, ... Hij wordt gedwongen om nauw tegen de grenzen aan te werken. Hij moet voldoen aan een hele resem voorwaarden, regels en wetten, en hij moet produceren en zijn bedrijfsinkomen opbouwen binnen het kader van het nieuwe Gemeenschappelijk Landbouwbeleid, de bemestingsbeperkingen, binnen het nieuwe Mestactieplan MAP 5, ...

Kostenverlaging en productieverhoging blijven hand in hand gaan in de strijd tegen de dalende teeltsaldo's. In dit kader is er hoge nood aan nieuwe teelttechnieken (precisie landbouw) maar ook nieuwe bedrijfstypen, die op al deze uitdagingen een antwoord bieden.

2.2.5 Toekomst

De wereldwijde vraag naar granen groeit omdat de wereldbevolking meer te besteden heeft. De groei zal echter beperkt zijn omwille van de beperkte mogelijkheden naar areaalsuitbreiding toe. Het graanareaal kan toenemen met een half procent tegen 2030. De opbrengst per ha zal minder snel stijgen daar die nu al op heel hoog niveau ligt.

In normale marktsituaties (geen buiten-normale misoogsten op wereldschaal te wijten aan klimaatwijzigingen of monetaire onevenwichten) valt een licht stijgende tendens te verwachten van de graanprijzen. De graanprijs zal in de EU de komende jaren evenwel onder de piek van 2012 blijven, maar toch boven het meerjarig gemiddelde uitstijgen. De verwachtingen zijn dat de prijzen in 2030 zullen komen op 195 euro per ton voedertarwe en op 170 euro per ton korrelmaïs.